

**Sprawozdanie z sesji naukowej
"Panie z dworów i pałaców",
Muzeum Zamoyskich w Kozłowie, 11-13 X 2006 r.**

Lubelszczyzna w ostatnich latach wydaje się być najaktywniejszym regionem, w którym podejmowane są badania nad dziejami ziemiaństwa polskiego w XIX i XX w. Owocuje to nie tylko pracami różnego charakteru i na różnych poziomach docieklivości badawczej i doświadczenia naukowego, ale także cyklicznie organizowanymi sesjami naukowymi. Dzieje ziemian lubelskich były tematem już kilku sesji naukowych organizowanych przez dyrekcję Muzeum Zamoyskich w Kozłowie w ramach cyklu "Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie". Sesje organizowane w Kozłowie cieszą się dużą popularnością, o czym świadczy liczba wygłaszanych referatów i komunikatów.

Kolejne spotkanie naukowe nt. *"Panie z dworów i pałaców"* miało miejsce w starych murach pałacu Zamoyskich w dniach 11 - 13 października 2006 r. Podczas trzech dni owocnych obrad wygłoszono tym razem aż 45 referatów i komunikatów. Ich autorami byli profesjonalni historycy, historycy sztuki, regionaliści, a także przedstawiciele dawnej społeczności ziemiańskiej. Prelegenci reprezentowali kilka ośrodków akademickich i naukowych (Lublin, Warszawa, Łódź, Kraków, Kielce, Poznań, Wrocław, Siedlce), instytucje muzealne i kulturalne. Ponadto w obradach uczestniczyło kilkadziesiąt innych osób (głównie dawni ziemianie, bądź ich potomkowie) nie tylko z terenu Lubelszczyzny i Podlasia, ale również z innych odległych miejscowości, które żywotnie zainteresowane były problematyką sesji i zabierały głos podczas dyskusji. Sesja związana była z wystawą czasową eksponowaną w murach zespołu pałacowo-parkowego w Kozłowie pod tym samym tytułem przewodnim co konferencja.

Obrady otworzył dyrektor Muzeum Zamoyskich w Kozłowie Krzysztof Kornacki, który nie tylko powitał uczestników sesji i zaproszonych gości, ale jednocześnie zaprezentował poważne osiągnięcia kierowanej przez siebie placówki muzealnej. Po tym wprowadzeniu rozpoczęła się część naukowa sesji. Pierwszego dnia miało miejsce 15 wystąpień (12 referatów i 3 komunikaty), a obrady prowadzili: część przedpołudniową - dr Jarosław Kita (Łódź), a część popołudniową - prof. Marek Przeniosło (Kielce). Pierwsze 5 referatów, prezentujących podejmowane problemy w ujęciu syntetycznym, stanowiło istotne wprowadzenie dla bardziej uszczegółowionych następnych wystąpień. Stanowiły one niejako doskonałe tło dla wielu kolejnych tekstów. Referaty przedstawione w tej grupie problemowej zaprezentowali w kolejności wygłaszania: Ewelina Kostrzewska (Łódź) - *Sprawy ważne i błahe. Autoportret ziemianek Królestwa Polskiego na przełomie XIX i XX wieku*, dr hab. Tadeusz Epsztein (Warszawa) - *Miedzy wsią a miastem. Działalność społeczna i kulturalna ziemianek z Lubelszczyzny w II połowie XIX i XX wieku*; dr Tomasz Kargol (Kraków) - *Rola ziemianek w powstaniu oraz działalności instytucji opieki społecznej i dobroczynności publicznej Lublina, Warszawy i Krakowa*; prof. Marek Przeniosło (Kielce)

- *Ziemianki w Królestwie Polskim w latach I wojny światowej*; dr Urszula Oettingen (Kielce) - *Ziemianki wobec wydarzeń militarnych 1914-1915 roku w świetle korespondencji rodziny Wielopolskich*.

Kolejne wystąpienia poświęcone były "paniom z Puław", czyli Czartoryskim oraz ich działalności kulturalnej i społecznej. Tę grupę wystąpień zapoczątkowała prof. Alina Aleksandrowicz (Lublin) referatem *Izabela Czartoryska wśród drzew, krzewów i kwiatów*. Następnie dr Grażyna Michalska (Lublin) zaprezentowała tekst *Dzieło księżnej Izabeli Czartoryskiej w Puławach, czyli "Przeszłość Przyszłości" Świątynia Sybilli i Dom Gołycki*; dr hab. Konrad Ajewski (Warszawa) wygłosił referat nt. *Działalności dobroczynnej Zofii z Czartoryskich Zamoyskiej*, a Urszula Bończuk-Dawidziuk (Wrocław) komunikat *Wizyta księżnej Izabeli Czartoryskiej w Bukowcu w Kotlinie Jeleniogórskiej w 1816 r.* Ostatnim wystąpieniem w tej grupie tematycznej był referat Agnieszki Łuczak (Poznań) pt. *Izabela z Czartoryskich Działyńska i jej działalność kolekcjonerska*.

Dwa następne referaty poświęcone były przedstawicielkom znakomitych rodzin arystokratycznych - Potockich i Ostrowskich. Anna Ekielska-Mardal (Warszawa) zaprezentowała tekst pt. *"Ta pani jest najbieglejszą znawczynią /sztuki/ jaką tu kiedy widziałem". Aleksandra z Lubomirskich hrabina Potocka*. Natomiast dr Jarosław Kita (Łódź) wygłosił referat *Ostatnia z rodu - Ludwika z Korabistów Ostrowska*.

Ostatnie trzy wystąpienia zamykające pierwszy dzień obrad odnosiły się do przedstawicielek środowiska ziemiańskiego, które stawały się muzami artystów. Prof. Zbigniew Sudolski (Warszawa) zaprezentował referat pt. *Leonia z Maciejewskich Wildowa i Zofia Romanowiczówna - patriotki, muzy salonów i poetów XIX-wiecznego Lwowa*. Z kolei Maria Teresa Michałowska-Barłóg (Poznań) wygłosiła komunikat *Z Lublina do Paryża. Anna Zborowska w rodzinnej tradycji i na portretach Amadeo Modiglianiego*, a Krystyna Mart (Chełm) komunikat nt. *Wanda Pocię Uklejowa (1916-1985) - artystka, muza, działaczka ruchu oporu*.

Po zakończeniu wystąpień odbyła się ożywiona dyskusja, w której odnoszono się nie tylko do wygłoszonych tekstów, ale podejmowano także szereg różnorodnych nowych wątków. Najczęściej były to wystąpienia potomków środowiska ziemiańskiego, którzy przypominali losy swoich przodków i ich działalność na różnych polach aktywności publicznej i prywatnej.

Drugiego dnia obrad, pod przewodnictwem dr hab. Tadeusza Epszteina (Warszawa) i dr Andrzeja Przeglasińskiego (Lublin), wygłoszonych zostało 17 referatów i komunikatów, które dotyczyły wielopłaszczyznowej aktywności pań z dworów i pałaców zamieszkujących tereny Lubelszczyzny i Podlasia. W wystąpieniach dotykano przede wszystkim lokalnej działalności oświatowej, dobroczynnej i kulturalnej, a niekiedy także gospodarczej. Ponadto w kilku zaprezentowanych szkicach biograficznych arystokratek i ziemiarek z Lubelszczyzny ukazano ich zainteresowania i pasje, którym się poświęcały. Autorzy kilku referatów i komunikatów podejmowali także kwestie związane z charakterystyką miejsc zamieszkiwania swoich bohaterek.

Obrady drugiego dnia sesji otworzył referat Anny Szczepaniak (Kozłówka) pt. *Małżeństwo i śmierć Anny z Mycielskich Zamoyskiej w świetle archiwaliów Muzeum Zamoyskich w Kozłówce*, który swoją treścią wzbudził wiele pozytywnych emocji wśród słuchaczy. Z kolei Maria Ponińska (Warszawa) w swoim komunikacie *Wspomnienie o Róży z Żółtowskich ordynatowej Zamoyskiej*, Marta Trojanowska w komunikacie pt. *Aniela z Wolskich Pawlikowska* i Andrzej Żółtowski (Warszawa) w referacie nt. *Księżna Maria z Uruskich Świętopelk-Czetwertyńska z Milanowa 1853-1931. Szkic do biografii* przybliżyli sylwetki znakomitych pań zamieszkujących w pałacach Lubelszczyzny.

Kwestie oświaty stały się przedmiotem rozważań w kolejnych wystąpieniach: Marii Mironowicz-Panek (Nałęczów) - *Działalność Lubelskiego Towarzystwa Oświatowego "Światło"*; Henryka Zawistowskiego (Lublin) - *Szkoła Żeńska Gospodarstwa Wiejskiego w Nałęczowie w nurcie potrzeb patriotycznych, oświatowych i ekonomicznych wsi polskiej oraz aspiracji programowych Stowarzyszenia Zjednoczonych Ziemianek*; dra Andrzeja Przeglasińskiego (Lublin) - *Działalność oświatowa Marii z Jarocińskich Kleniewskiej*.

Aktywności społecznej, dobroczynnej i kulturalnej pań z pałaców i dworów poświęcili swoje wystąpienia następni prelegenci, a były to w kolejności wygłaszania: prof. Albin Koprukowniak (Lublin) - *Aktywność społeczna i dobroczynna Wandy Julianny z Potockich herbu Pilawa hrabiny Laboga*; dr J. Ewa Leśniewska (Łęčna) - *Emilia z Kronenbergów Janowa Blochowa i Halina Anna z Bogusławskich Wielowieyska - panie na dobrach Łęčna*; Małgorzata Michalska-Nakonieczna (Lublin) - *Działalność kulturalna i oświatowa Ewy ze Świdzińskich Kielczowskiej - pani na Soli i Guzówce*; Ewa Raczyńska, Andrzej Rojewski (Lublin) - *Działalność społeczna Antoniny Gutowskiej w pierwszej połowie XX wieku*.

Ostatnia grupa referatów i komunikatów wygłoszonych w drugim dniu obrad poświęcona była różnym ziemiankom oraz ich dobrom ziemskim położonym na terenie Lubelszczyzny. Najczęściej autorami tych krótkich wspomnień, bądź szkiców biograficznych byli potomkowie bohaterów tych wystąpień. Dr Elżbieta Wierzbicka (Lublin) zaprezentowała referat pt. *Maria z Budnych Łosiowa (1898-1969) i dwór w Niemcach w latach 1918-1944*. Z kolei Marzena Gałęcka (Lublin) wygłosiła tekst *Marianna Dłuska, pani dworu w Niedzwicy Dużej*, a Maria Dębowczyk (Bychawa) referat pt. *Dziedziczne pasje ziemianek z podbychowskich dworów. Zofia z Koźmianów Przewłocka i jej córka Zofia z Przewłockich Kowerska*. Barbara Kuszell Jełowicka (Warszawa) przybliżyła swoich przodków w komunikacie *Trzy pokolenia kobiet z rodziny Kuszallów*, a Maria Tarabula (Kraków) przybliżyła postać *Zofii z Zarańskich Bielińskiej z Turki pod Lublinem*. Jako ostatni wystąpił Jarosław Zawadzki (Warszawa) wygłaszając tekst o swoich przodkach pt. *Zamłyniec i jezioro Zagłęboce - część dóbr Lejno koło Łęcznej. Przyczynek do biografii Zofii z Rajkiewiczów Zawadzkiej (1877-1956)*.

Ze względu na poważnie przedłużony czas obrad dyskusja kończąca drugi dzień sesji została przeniesiona, za aprobatą wszystkich uczestników, na spotkanie towarzyskie zorganizowane przez dyrektora Muzeum Zamoyskich w Koz-

łowie. Dyskusjom kularowym sprzyjała nie tylko tematyka wystąpień, często przecież bardzo osobistych, ale również otoczenie pięknie utrzymanego pałacowego parku.

Ostatniego dnia obrad, które prowadził prof. Albin Koprukowniak (Lublin), wygłoszono 13 referatów. Pierwsza grupa wystąpień skupiała się na ukazaniu artystycznych talentów pań pochodzących z dworów i pałaców Lubelszczyzny. Wystąpienia rozpoczęła prof. Mieczysława Demska-Trębacz (Warszawa) referatem pt. *Ćwiczone w talentach. Muzykalne damy z dworów i pałaców Lubelszczyzny*. Dalej Marta Pielech (Warszawa) zaprezentowała tekst *Historia przeczytana z nut*. Z kolei dr Małgorzata Reinhard-Chlanda (Kraków) wygłosiła referat nt. *Ludwika Mehofferowa i Wolna Szkoła Malarstwa i Rysunków w Lublinie*, a Henryk Zawistowski (Lublin) przybliżył *Koneksje środowiskowe, rodzinne i literackie Kazimierzy Illakowiczówny z Lubelszczyzną*.

Zasadniczym celem kolejnych referatów było ukazanie różnych aspektów z życia pałacowego i dworskiego oraz szerokiej działalności kolejnych przedstawicielek środowiska ziemiańskiego, przede wszystkim z terenu Lubelszczyzny, bądź z tym regionem związanych. Wygłoszono następujące referaty: Zofia Sidorczuk-Andrzejewska (Siedlce) - *Panie na Korczewie*; prof. Józef Franciszek Fert (Lublin) - *Pani na Bystrzycy. Szkice do portretu Julii Jabłonowskiej*; Agnieszka Zarychta-Wójcicka (Przysucha) - *Společno-polityczne i obyczajowe wątki z życia pałacowego Urszuli z Morsztynów Dembińskiej*; Stanisław J. Rostworowski (Warszawa) - *Helena Chrapowicka i Maria Rostworowska w walce o budowę kościoła łacińskiego w Milejowie*; Aldona Cholewianka-Kruszyńska (Łańcut) - *Damskie ekwipaże w polskich dworach i pałacach w XIX i XX wieku, do 1939 roku*; Ewa Derkacz-Królewska (Łódź) - *Wokół portretu mojej babci*; Lidia Luchter-Krupińska (Dębno) - *Kobiety ziemianki w życiu codziennym zamku w Dębnie w XIX i I połowie XX wieku*; dr Mieczysław Kseniak (Lublin) - *Ewa Kolačzkowska ze Strzyżewic. Życie i twórczość*. Część referatową sesji zakończyło wystąpienie Joanny Kowalik (Radzyń Podlaski) - *Dobra ziemskie Radzyń w rękach Anny z Zamoyskich Sapieżyń*.

W dyskusji kończącej trzeci dzień obrad, podobnie jak w poprzednich dniach, odnoszono się nie tylko do wygłoszonych wcześniej referatów, ale podejmowano także szereg wątków przybliżających jeszcze inne panie z dworów i pałaców, a pochodzące nie tylko z regionu Lubelszczyzny. Dyskusja ta ukazywała tym samym, jak wiele pracy czeka jeszcze profesjonalnych historyków, regionalistów i pasjonatów badań nad ziemiaństwem, aby wydobyć z mroków historii dziesiątki postaci z warstwy ziemiańskiej, które często odgrywały istotną rolę w lokalnym środowisku.

Jak podkreślał prof. Albin Koprukowniak podsumowując trzydniowe obrady, badania takie są niezbędne, ze względu na fakt, iż aktywność na różnych polach osób ze środowiska ziemiańskiego, szczególnie w okresie braku państwowości polskiej w dobie zaborów, była niezwykle cenna i twórcza dla całego narodu polskiego. Wieloaspektowe i szczegółowe badania pozwolą także na stworzenie jak najbardziej obiektywnego wizerunku ziemiaństwa polskiego żyjącego i

działającego w XIX i w pierwszej połowie XX w. Służą temu nadrzędnemu celowi również kolejne sesje naukowe organizowane przez dyrekcję i pracowników Muzeum Zamoyskich w Kozłówce. Prof. A. Koprukowiak kończąc obrady podziękował tym samym organizatorom konferencji *"Panie z dworów i pałaców"* oraz wyraził przekonanie, iż kolejna sesja, która odbędzie się w Kozłówce, przyniesie równie owocne naukowe rezultaty. Natomiast dyrektor Muzeum Zamoyskich Krzysztof Kornacki zamykając obrady podziękował wszystkim uczestnikom sesji naukowej oraz jej sekretarzowi - Sławomirowi Grzechnikowi za zaangażowanie i trud organizacyjny. Zapewnił też, że wygłoszone referaty i komunikaty zostaną opublikowane w 2007 r., a wydawnictwo z całą pewnością wpisze się w ciąg dokonań dotychczasowych dociekań naukowych nad dziejami tak ziemian lubelskich, jak i w problematykę ogólnopolską.

Jarosław Kita Ewelina Kostrzewska
(Uniwersytet Łódzki)